

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Пламен Георгиев Бочков, професор в департамент „Антропология“ на Нов български университет

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
докторска програма „Социална антропология“

Автор: Петя Атанасова Петрова-Ангелова

Тема: Институции и роми. Форми на посредничество (по примера на район „Източен“ гр. Пловдив)

Научен ръководител: доц. д-р Меглена Златкова, ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РЗЗ-..... от20....г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Институции и роми. Форми на посредничество (по примера на район „Източен“ гр. Пловдив)“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Социална антропология“. Автор на дисертационния труд е Петя Атанасова Петрова-Ангелова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Етнология и социология“ с научен ръководител доц. д-р Меглена Златкова, ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Петя Атанасова Петрова-Ангелова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’);
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;

- автореферат;
 - списък на научните публикации по темата на дисертацията;
 - копия на научните публикации;
 - списък на забелязани цитирания;
 - декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
 - справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет.
2. Докторантката е приложила 6 броя публикации (три по темата на дисертационния труд и три в направлението).

3. Кратки биографични данни за докторантката

Петя Ангелова е бакалавър по социална антропология и магистър по социална медиация и комуникация към Философско-историческия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. В продължение на две години между 2015 и 2017 г. е работила като социален работник в отдел „Социална закрила“ към Дирекция „Социално подпомагане“ в гр. Пловдив. Дипломната ѝ работа се базира на опита ѝ като сътрудник по време на стаж в Дома за стари хора „Свети Василий Велики“ в гр. Пловдив. Тези биографични сведения създават определен контекст, който помага да се разберат както изборът на тема на дисертационния труд, така и наборът от инструменти, използвани при интерпретацията на емпиричните данни.

4. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Въпреки натрупаните вече многобройни изследвания и публикации върху темата за ромската интеграция, подобно на резултатите от този процес, научната продукция също не се отличава с особена проникателност и ефективност. Частен случай на проблемите около социализацията на ромските общности е въпросът за адекватната комуникация. Дисертантката се е насочила към конкретен аспект на този голям въпрос – формите на посредничество между институции и ромските общности. Така фокусът се стеснява и позволява по-дълбоко вглеждане в детайлите на процеси, които протичат ежедневно, остават често незабелязани или подценявани, но всъщност градят основите на социалния интегритет. Смятам, че темата продължава да бъде актуална, че Петя Ангелова коректно е формулирала целите и задачите на своето изследване и е определила неговия обхват, възможности и ограничения.

4. Познаване на проблема

Както вече казах, натрупаната литература в последните тридесет години по различни въпроси от темата за състоянието, проблемите и перспективите за социална интеграция на ромските общности в България нарасна значително. Видно още в университетската си подготовка Петя Ангелова е проучила критично тази литература, предимно от български автори, ориентира се в многообразието от теми и подходи и осмислено използва необходимия ѝ потенциал за собственото изследване. Освен академичната подготовка, която имам честта лично да познавам от престоая си в катедрата и смятам за нейно голямо предимство засилената практическа насоченост покрай задълбочената теоретична работа, Петя Ангелова има привилегията да познава избрания проблем така да се каже, от първо лице. Самата тя е участвала непосредствено в комуникацията с роми по линия на социалното подпомагане и тъкмо това ѝ помага да формулира съвсем конкретно изследователската си задача - каква е ролята на институцията „социално подпомагане“ за възникване на нови форми на посредничество между институции и роми.

5. Методика на изследването

Най-естественият избор в ситуацията на Петя Ангелова е емическият подход, при който изследователят „отвътре“ наблюдава и интерпретира конкретен социален процес. В тази част обаче аз наблюдавам присъща за начални изследователски усилия методологическа „всеядност“. Като че ли витае страх да не се пропусне важен метод, което пък да настрои критично читател, за когото този метод е крайъгълен. И така резултатът е, че в началото имаме просто изследване на случай, с присъщите му наблюдения и полуструктурирани дълбочинни интервюта, след това се намесват плътното описание на Гийрц, социологията на Бурдийо, етнографското изследване, символния интеракционизъм и т.н., обобщени в крайна сметка като интердисциплинарен подход. Безспорно такъв сложен проблем какъвто е медиацията между институция и в голяма степен маргинализирана общност, т.е. група от хора, пренебрегвани по принцип от институциите, изисква по-скоро набор от подходи. Смятам, че Петя Ангелова като цяло се е справила с тази задача и е избрала подходящите методи за изследване.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е разделен на четири глави. Първата глава е описателна/въвеждаща, втора и трета глава са съдържателни, четвърта глава е аналитична. В първа глава авторката подробно аргументира избраната методология, като специално се спира

на включеното наблюдение, доколкото самата е участник в описваните процеси и ролевите модели на Гофман. Направен е опит да се отграничат ролите на социалния работник и на изследователя, макар и авторката да признава, че това е трудна и на моменти непосилна задача. В тази част са представени и коментирани редица нормативни документи, свързани с етиката на антропологическото изследване на терен.

Във втора глава се навлиза в територията на разглежданата институция – Дирекция „Социално подпомагане“. Разгледани са официалните функции и статут на Дирекцията, цитирани са документите, регламентиращи нейната дейност. Представено е описание на структурата и състава на Дирекцията, изработена е карта на достъпа и цялостна ориентация на обекта в рамките на административния район „Източен“. Терминът институция е положен в солиден теоретичен контекст и коректно инструментализиран за целите на изследването. Необходимите правни текстове също коректно са цитирани и използвани, за да се добие представа какви са целите и задачите на разглежданата институция.

Трета глава проблематизира обекта на изследването – ромската общност в кв. Източен в Пловдив. И тук Петя Ангелова стъпва на достатъчно стабилна теоретична основа в лицето на българските изследвания върху ромските общности и по-конкретно на тези, свързани с ромите в град Пловдив. Без да е акцент в дисертацията, дискусиата за самоопределението на членовете на тези общности няма как да бъде заобиколена. Оценявам високо способността на Петя Ангелова едновременно да насочи към съществуването на дебат и в същото време да не преекспонира въпрос, който е периферен за задачите на дисертационния труд. В тази глава се въвежда по-обстойно е се обосновава използването на подхода за културните сценарии и роли като най-адекватен, според авторката, за да се опишат и анализират сложните взаимодействия между социалните работници, ромите бенефициенти и техните посредници.

Четвърта глава предлага работна хипотеза за същността, смисъла и функционирането на посредничеството и посредниците в конкретната изследвана ситуация. Внимателно са разгледани непосредствените участници във взаимодействието институция (Дирекция „Социално подпомагане“) и общност (ромите от кв. Източен) – куриерът, охранителят, лидерът, служителят, семейството (малко и голямо) и техните посреднически роли. В детайли е описано взаимодействието на самата авторка от една страна, със служителите на институцията и, от друга – с нейните клиенти, представителите на ромската общност. Играта на приеманите роли в тази част на дисертацията е сполучливо намерената тъкан на разказа, което прави изследването не само плътно и поучително, но и достъпно за широка читателска публика. Преценявам разсъжденията около въпроса за разграничаването на посредничеството

от медиацията за особено ценни, добре аргументирани и ключови за разбирането на тезата на авторката.

Заклучението формулира основните резултати от изследването и дава отговори на поставените в началото въпроси.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Първият принос е в конкретния материал, допълващ българските изследвания върху антропология на институциите. От едно по-широко теоретично поле авторката пристъпва към съвсем реален, актуален и силно въздействащ социален проблем – как институциите комуникират със своите потребители/клиенти, когато те преимуществено са от уязвима общност. Могат ли и как институциите да оправдаят мисията си или просто отчитат дейност, която и двете страни – суверена на институцията: общината/държавата и нейните клиенти – ромската общност, оценяват като неефективна!? Петя Ангелова не е спестила нищо от известните ѝ факти и така е очертала безкомпромисна и ясна картина на това общуване. С всички негови недостатъци и потенциал за развитие. Хубаво са анализирани разнообразни нормативни документи в едно ново поле за българската социалност – различните форми на медиация. Като се има предвид, че тези форми тепърва ще се развиват, усложняват и разширяват, несъмнено това изследване има много по-широк спектър на приложимост от регулирането на посредничеството между социалните служби и ромите в Пловдив. Самото дефиниране на медиацията, така както я познаваме до момента в България и прилагането ѝ на практика в конкретно място от и за конкретни хора, е приносно в българските социално-антропологически изследвания.

Вторият принос намирам в авторрефлексията на авторката, която в целия текст се бори с двойната си роля на служител в Дирекцията и изследовател антрополог. Личните ѝ впечатления, размишления, опасения и решения могат да бъдат от полза за всеки, който в бъдеще се окаже в подобна ситуация да изследва среда, от която самият е част.

Съществува и практически принос от направеното проучване, който би могъл да бъде използван и от други институции при комуникацията с проблемни общности – здравните служби например при комуникацията им с хора със зависимости, органите на реда при необходимост от комуникация с групи с повишен риск от конфликт (футболните агитки) и пр.

Изобщо смятам, че въпреки на пръв поглед съвсем конкретната тема и проблем, насочващи по-скоро към т.нар. микросоциология, работата на докторантката надхвърля

собственото си поле и допринася за развиването на модерни и актуални български антропологически (интердисциплинарни) изследвания.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са три статии по темата на дисертационния труд в научни издания и други три в общата сфера на социалната антропология. Статиите са самостоятелно написани на български език.

Мога тематично (и проблемно) да разделя тези публикации в две групи. В първата попадат статиите „Всекидневно институционално взаимодействие със събеседници в антропологическата теренна работа“ и „Етични граници при провеждане на антропологическо изследване в институция“, където на базата на личния си опит Петя Ангелова поставя въпроси за предизвикателствата на теренната антропологическа работа в институции. Тук водещата проблематика е методът на антропологическото изследване и неговата адекватност в конкретна среда. Двете публикации са органично свързани с първа и отчасти втора глава на дисертационния труд.

Третата статия „Езикът като граница при взаимодействието между институцията и ромите“ препраща към обекта на изследване на дисертационния труд – ромската общност и към една от спецификите на символните граници между общността и институцията – употребата на езика. Разгледана е възможността езикът да се използва и като инструмент на власт, и като инструмент на посредничество.

Като стойностни оценявам и останалите три приложени публикации, за което говорят и изданията, в които са публикувани – академичното издание „Български фолклор“, регулярното издание на младите етнологиз *Etnologia Academica* и сборник на Философско-историческия факултет на университета.

9. Лично участие на докторантката

По моя преценка докторантката изцяло лично е провела всички етапи на изследователската работа по дисертационния труд. В най-висока степен това се отнася до теренната работа. Подборът на темата и изследователския проблем, дизайнът на труда, както и подборът на събеседниците и обсъжданите въпроси показват способност за самостоятелно проведено изследване. Също така публикациите, приложени към дисертацията, са самостоятелно написани и издадени.

10. Автореферат

Авторефератът изчерпателно отразява съдържанието на дисертационния труд без да е прекалено разточителен. Съответства на изискваната структура и обем. В автореферата коректно са отразени постигнатите резултати, така както са формулирани и в дисертационния труд, описани са и приносните моменти.

11. Критични забележки и препоръки

Тук ще повторя забележката си за преекспонираната гледна точка *ad personem* на докторантката, която на места придава известна есеистичност на изложението. Бих препоръчал бъдещите изследвания на Петя Ангелова да включват и сравнимост на проблематиката, сравнимост на използваните методи с подобни или близки по характер проучвания, сравнимост на резултатите, за да не поставя работата си в някакъв вид вакуум. Смущаващо е, че основните събеседници, според заявената в преамбюла на дисертацията задача, работещите в институцията Дирекция „Социално подпомагане“, всъщност са отказали съдействие. „Двойното“ интервю със Станимир и Мартин, според мен, не е достатъчно, за да придаде очакваната плътност на твърденията и изводите на авторката. Разбира се, тя съвсем подробно е описала трудността да спечели доверието на двете страни, между които застава в ролята си на изследовател и смятам, че в бъдещата си работа ще използва натрупания опит и ще преодолее подобни предизвикателства.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторантката.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

На първо място бих препоръчал задълбочаване на темата за посредничеството в съвременната социална ситуация и най-вече продължаване на дискусиата за различията между използваните от медиацията (и медиаторите) похвати за общуване и намиране на решения и тези, използвани от посредниците. Дистинкцията изглежда добре аргументирана от Ангелова в конкретния случай, чудесно ще е да се покаже дали аргументите ще са валидни и при други казуси. От своя страна това би могло да бъде продължение на заниманията на Петя Ангелова с ромската общност, но нищо не пречи тя да задълбочи разсъжденията си върху теренните методи, където виждам освен интерес и достатъчен капацитет за наистина приносни публикации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Историко-философския факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Петя Ангелова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност социална антропология като показва качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Петя Ангелова в област на висше образование: 3. Социални и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Социална антропология“.

28.08.2020 г.

Рецензент:

проф. д-р Пламен Бочков